

d'ací, d'allà

Els anys acabats en 5 són anys einstenians. 1905: relativitat especial, moviment brownià, efecte fotoelèctric; 1915: relativitat general; 1925: estadística quàntica de Bose Einstein; 1935: paradoxa d'Einstein-Podolski-Rosen; (1945: primera explosió nuclear, $E = mc^2$ a gran escala, però posem-ho entre parèntesis, per respecte al mateix Einstein, que lamentà tant aquest esdeveniment, i a les víctimes de l'explosió, entre les quals ens podem comptar, també, tot i que d'una manera menys cruenta, nosaltres); 1955: mort a Princeton. 1995 és, doncs, un any favorable a les evocacions einstenianes, a repassos i relectures.

L'atzar em porta a Berna i em dona l'ocasió de visitar el pis que habità Einstein, de 1902 a 1909, a la Kramgasse, 49, segon pis. Es tracta d'un dels carrers principals de la Berna antiga, porticat, ample i curt, tancat en la seva perspectiva per una gran torre amb un cèlebre rellotge. Fa uns cinc anys, la Societat Einstein adquirí l'apartament i el convertí en museu, de sales buides, amb retrats de personatges i fotografies d'articles a les parets, i un gran llibre per a les signatures dels visitants prop de l'entrada. Si teniu un cert poder d'evocació i heu llegit biografies d'Einstein i les versions originals dels articles i us heu interessat per la gènesi de les seves idees, visitar l'indret exercirà sobre vosaltres una certa fascinació, que dependrà, de fet, més del que hi poseu vosaltres mateixos que del lloc en si mateix. Observareu, en els articles, la data precisa en què foren rebuts a la redacció de la revista. L'article sobre l'entropia de la radiació i de la matèria, és a dir,

BERNA, EL TEMPS I ELS ANYS EINSTENIANS

l'article sobre l'efecte fotoelèctric, fou rebut el 17 de març, com a celebració del seu 26è aniversari. Quina bella manera d'entrar a la història per celebrar els 26 anys!

Les fotografies representen Einstein, la seva muller Mileva, i el seu primer fill Hans-Albert. Evoqueu la biografia recent de Mileva Maric, hagiogràfica i polèmica, que li atribueix la inspiració fonamental de la teoria de la relativitat. Si Einstein no hagués escrit res més en física, la hipòtesi hauria pogut resultar novellesca però versemblant; el doll de creativitat d'Einstein, ininterromput durant més de vint anys, fa més difícil de creure, però, la profunditat d'aquesta influència, sense que faci desdenyar, naturalment, la possible pertinença d'algun comentari o d'algun càlcul concret.

En sortir de l'apartament, us creueu amb uns joves que pugen l'escala i que resulten ser els habitants de l'apartament del davant, dos nois que, en obrir la porta, us permeten de clavar-hi una llambregada i entreveure un habitacle atrotinat. Ah, pensar que el veí del davant, a la vostra edat, va canviar els conceptes del temps i de l'espai, de la matèria i de la llum! Quina referència tan feixuga i empètidora!

En sortir al carrer, passeu del temps de l'evocació i la història al temps del fred i de la pressa. Els vianants caminen ràpidament sota els porxos, contempen els aparadors, passen per l'arc obert sota la gran torre del rellotge. Quina multiplicat, el temps! No puc deixar de pensar en el llibre d'Alan Lightman, *Els somnis d'Einstein* (Columbia, 1993) sobre Einstein, Berna i el temps.

Es tracta, de fet, d'una col·lecció d'instantànies o d'històries breus, una mica desconjuntades, que presenten metàfores sobre el temps. Si no sabeu física, el llibre us sorprèn per la seva extraordinària originalitat: quina diversitat pot presentar el temps! Si sabeu física, la sorpresa no és tan gran i es tenyeix, més aviat, de complicitat, ja que sou capaços d'identificar, sota cada metàfora, la teoria pertinent: el temps de la relativitat especial, el temps de la relativitat general, afectat per la gravitació, el temps irreversible de la termodinàmica, el temps acausal de la quàntica, el temps impredecible del determinisme clàssic... El llibre, com el de Martín Amis, *Els monstres d'Einstein* (1988), us fa veure com Einstein ha anat poblant la imaginació dels habitants d'aquest segle.

A l'estació, el temps puntual de la mecànica ferroviària i de la rellotgeria suïssa. I comenceu el retorn, aneu baixant cap al sud. Tot mirant per la finestra del vagó, evoqueu la multiplicat del temps en el cel i en la terra, en la col·lisió del cometa Shumacher amb Júpiter i en els incendis forestals de l'estiu passat. La precisió acuradíssima de la predicció de l'instant de la col·lisió; la impredecibilitat de la magnitud dels seus efectes; la durada de l'atenuació irreversible d'aquests efectes. I, sota, els boscos en flames: la impredecibilitat fatal, tràgica, ineluctable com en una tragèdia grega, dels incendis en uns boscos secs i bruts, plens de branques mortes i de matolls assedegats, en un ambient informatiu i polític dedicat a atiar tota mena d'odis i de revenges. I Berna va quedant llunyana.

David Jou